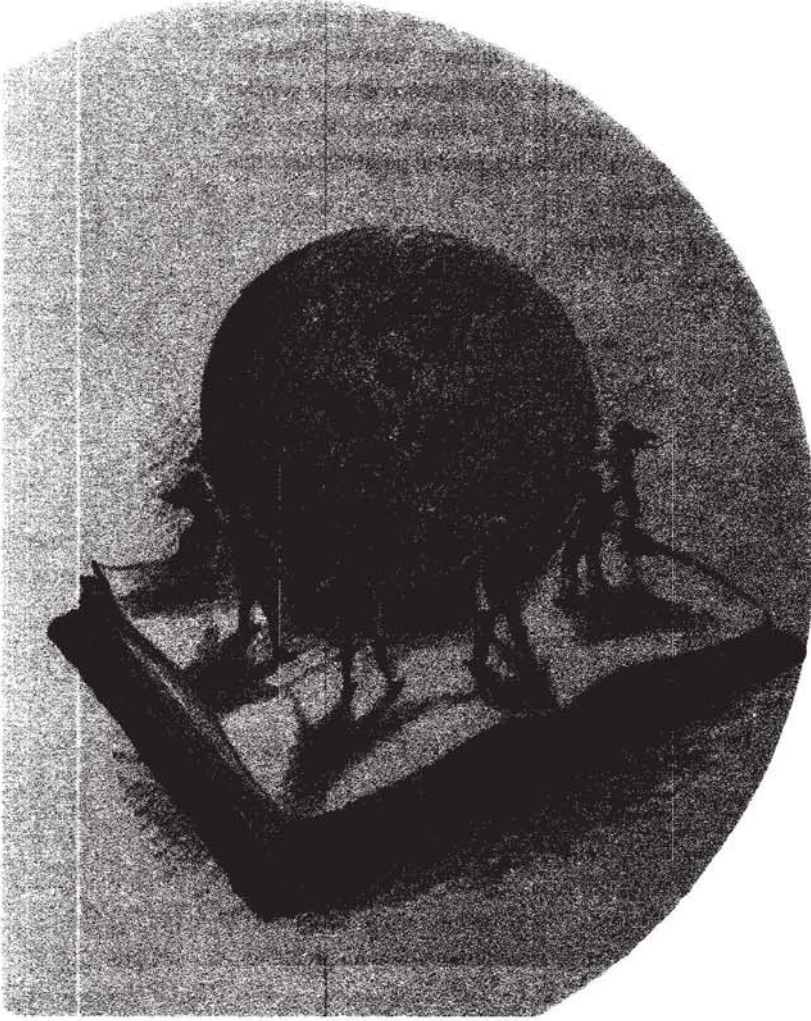

değişen dindarlığın dünyevîleşme boyutu

MUSTAFA TEKİN

Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Giriş:

Türkiye’de gerek “değişim” gerekse “dindarlık” kelimeleri hem ayrı ayrı hem de birbirleriyle ilişkileri bağlamında sorunlu, tartışmalı ve bir o kadar da ilginç bir alanı tanımlamaktadır. Kaçınılmaz bir olgu olarak görülen değişimin, süreç ilerledikçe yeni sosyal formlar, dindar portreleri ve hayata dair enstantaneleri bir realite olarak önümüze çıkardığı muhakkaktır. Tüm bu somutlukların dinî, sosyolojik ve felsefî tartışmaları, geleceğe dair öngörülerde bulunmak, yeni anlam ve yol haritaları çizmek açısından önem taşımaktadır. Hiç şüphesiz ajandamıza taşınan tüm realiteleri olumlamak mümkün değildir; ancak bunların tartışılması, günceli yakalamak bağlamında âciliyet kesbeden bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu makalede üç anahtar kelime üzerinde odaklanacağımızı belirtmeliyiz. Bunlar; “değişim”, “dindarlık” ve “sekülerlik”tir. Doğrusu Osmanlı’dan bu yana önemli kırılma noktalarının temel tartışma konuları olan bu kavramlar, içerikleri itibarıyla tarihsel ve toplumsal anlamda çok geniş bir arkaplanı deşif-

re edecek genişliğe sahiptirler. Zira yakın tarihimiz söz konusu olduğunda bile hangi temel sorunsal ele alınırsa alınsın, onun yolu bir şekilde bu kavramların odak noktasından geçecektir. Diğer yandan Türkiye’de bilhassa son otuz yıl içerisinde dinin toplumsal hayatta çeşitlenen görüngüleri, artan oranda din tartışmaları, din bağlamında yaşanan dönüşüm ve kırılmalar, dünyevileşmenin bir süreç olarak egemenlik alanının artması, son tahlilde “değişim”, “din” ve “sekülerleşme” üçgeni arasındaki ilişkileri daha ilginç hale getirmektedir. Biz bu makalede, Türkiye’de değişen dindarlığı sekülerleşme bağlamında tartışmaya çalışacağız. Temel tezimiz de kısa ve uzun vadeli değişim süreci içerisinde bugün geldiğimiz noktada sekülerleşmenin daha bireysel ve dünyaya dönük dindarlıkları artırdığı; dine ait görüngülerin artmasına paralel dinsel içeriklerin zayıfladığı şeklindedir. Bu bağlamda temel sorunsalımız değişen dindarlık ve sekülerleşme ilişkisi olmaktadır.

Kavramsal Çerçeve ve Tarihi Arkaplan:

Şüphesiz yukarıda zikrettiğimiz üç ana kavram, birçok bakımlardan biliniyor ve tartışılıyor olsa da makalemiz çerçevesinde operasyonel olarak yeniden tanımlamak, konunun sağlıklı bir zeminde anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Aslında operasyonel yeni tanımın gerekliliği tam da bu noktadır. Diğer yandan tarihsel süreç içerisinde bazı kırılma noktaları ve sürekliliklere de değinmek fenomenleri anlamlandırmada bize yardımcı olabilecektir.

Tarih, III. Selim’i, yeniçerileri kaldırma teşebbüsleri ve kimi yenilikçi çabalarıyla gündeme getirir. Yine aynı tarih, bu çabayı sosyal dönüşüm projeleriyle genişletmeye çalışan II. Mahmut’un “Gavur Padişah” namıyla anıldığını yazar. Tanzimat ise bir bakıma bu yenileşme çabalarının resmî bir ilanıdır. Bu bağlamda özellikle birkaç noktanın altını çizmemiz gerekmektedir. Öncelikle Osmanlı yönetiminin Batı ile farklı karşılaşmalarında muhtelif ihtiyaçlar üzerinden kendini gösteren değişime burada değinmeliyiz. Batı’da Rönesans ve Reform gibi kırılma ve dönüşümlerle, Osmanlı’da meydana gelen güç kaybı, netice itibarıyla bir değişimin yapılmasını zorunlu kılmaktaydı. Bu değişimin daha sonra günümüze kadarki süreçte de izleneceği üzere en sorunlu alanını din oluşturmaktaydı. Aslında dinin Osmanlı’da meşruiyet temeli olmasından yola çıkacaksak, Batılı

tarzda bir değişimin köklü birtakım sorunları beraberinde getirmesi zaten kaçınılmazdı. Nitekim fesin Osmanlı’ya girmesi, setre pantolon ve içki gibi kılık kıyafet ve yaşam tarzındaki değişimler; bir yandan İslam, diğer yandan devletle yakın bağlantılar içindeki ulemanın etkinliğinin giderek azal(tıl)ması gibi faaliyetler, esasta din ve değişim arasındaki sorunlu ilişkilerin de kırılma noktasını oluşturdu.

Osmanlı’nın yolunda gitmeyen işleri, ordudan başlayarak gündelik hayata kadar bir dizi değişimi süreç içerisinde gündeme getirdi. Temelde hedef, yenilgilerin ve toprak kayıplarının önüne geçmek ve nihayetinde Osmanlı Devleti’ni kurtarmak idi. Yapılan reformlar sosyal hayata doğru derinleşince, tartışmalar da yaşam tarzı sorunlarını içermeye başladı. Osmanlı’da saray eliyle üst katmanlardan başlayan Batılılaşma/modernleşme deneyimleri, birinci olarak Batı ve İslam dünyası arasındaki temel karakteristikleri, ikinci olarak da değişimin totaliter ve hegemonyacı boyutlarını anlamak açısından önem taşımaktadır.

Temel tezimiz de kısa ve uzun vadeli değişim süreci içerisinde bugün geldiğimiz noktada sekülerleşmenin daha bireysel ve dünyaya dönük dindarlıkları artırdığı; dine ait görüngülerin artmasına paralel dinsel içeriklerin zayıfladığı şeklindedir. Bu bağlamda temel sorunsalımız değişen dindarlık ve sekülerleşme ilişkisi olmaktadır.

Değişimin ya da dönüşümün sosyal hayattaki yansımaları açısından en önemli göstergeler kılık kıyafet ve yaşam tarzıdır. Bir başka deyişle, bu değişimin izlenebileceği en somut fenomenler bunlardır denilebilir. Nitekim II. Mahmut döneminde ülkede bir Batılılaşma sembolü olarak görülen fes, giderek dinsel bir hüviyet kazanmıştır. Aslında başlı başına bu örnek bile dindarlık ve değişim arasındaki ilişkiyi anlatması açısından yeterlidir. Ancak bunların dışında Tanzimat’la birlikte bilhassa I. Meşrutiyet’ten sonra, kadın kıyafetleri konusundaki tartışmaların hep dine referansla yapılması ciddi olarak takip edilmesi gereken bir husustur. Bu konuda Tanzimat ve Meşrutiyet yazınları bize yeteri kadar malzeme vermektedir. Dolayısıyla kıyafetler özelinde bile meydana gelen

değişimlere göre dindarlık anlayışlarında ve algılaşmalarında farklılıklar yaşanmaktadır.

II. Mahmut'tan itibaren bugüne kadar yaşanan değişimlerin yönünü ve içeriklerini anlamada en önemli anahtar kavram, kanaatimizce sekülerleşmedir. Dinin sosyal hayattaki yoğunluğunun azalması ve dünya merkezli düşünme ve yaşamayı ifade eden sekülerleşme, Batılılaşmanın ve/veya modernleşmenin doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu, birinci derecede Batı'da dinin anlaşılma ve yeniden konumlandırılma biçimiyle ilintilidir. Batı'da kiliseye karşı verilen mücadele sonucu, dinin insan hayatında son

1970'li yıllar, genel karakteristleri itibariyle katı ideolojik tutumların insan hayatını belirlediği bir dönemdi. Bu durum zayıf bir bireysellikle kolektifliği de öne çıkarmaktaydı. Nitekim sağcı, solcu ve yakın zamanlarda belirginlik kazanmış İslamcılarının tek tek kendilerini feda edebilecekleri "dava"ları vardı.

derece sınırlı bir alana inhisar ettirilmesi ile dünyevileşme süreci hızlanmıştı. Batılılaşma ve/veya modernleşme sürecimiz bu düşünsel ve pratik bakiye üzerinde ilerlediğinden, Türkiye'de de dinin anlaşılması ve konumlandırılmasında önemli bir referans olmuştur.

Osmanlı'dan başlayan bu değişim ve modernleşme süreci, Cumhuriyet'le birlikte resmîleşmiş ve devam etmiştir. Dinin ve dindarlığın bireyselleşmek suretiyle seküler ve işlevsel konumu bugüne kadar artarak sürekliliğini korumuştur. Ancak konumuz açısından en önemli kırılma noktalarından birinin 1980 sonrası dönem olduğunu belirtmeliyiz. Aslında makalemizin değişim ve dindarlık bağlamında odaklanacağı dönem de burası olacaktır. 1980 tarihiyle iki noktaya işaret etmekteyiz. İlki, 1980 askerî darbesidir ki bilhassa 1970'li yılların karışık siyasî ve toplumsal ortamına istikrar kazandırmak üzere dine de işlevsel roller yüklemiştir. Bu işlevsel rol, 1983'ten sonra Özal dönemi iktidarı ile birleşmiştir ki 1980 tarihinin ikinci vurgusu Özal iktidarınadır. Özal iktidarının konumuz açısından önemi, dışı daha açık modernleşme politikaları uygulamalarının mimarı olması yanında, "muhafazakar modernleşme" ismini

verebileceğimiz yeni din ve dindarlık anlayışlarının zeminini oluşturmasıdır. Özal'ın bilhassa "orta direk" söylemi, bir yandan toplumun orta ve alt katmanlarını üst katmanlara doğru mobilize etmeye çalışırken, diğer yandan muhafazakarlığın esnek sınırları içinde modernliği yeniden inşa etmekteydi. Bu inşa, 1990'lı yılların tecrübelerinin temelini oluşturmuştur. Ancak 1997 postmodern darbesi dindarlığın seküler dozunun artmasında önemli bir etken olarak tarihe geçmiştir denilebilir.

Kısaca resmini çizmeye çalıştığımız bu tarihsel arkaplana bakarak, anahtar kavramlarımızı tekrar hatırlayabiliriz. Buna göre, değişim kavramının ana sorunsalını, Osmanlı'nın son dönemlerinden başlayan, genelde 1980 sonrası içine alan süreçteki Batılılaşma ve/veya modernleşme oluşturmaktadır. Dindarlık ise, hepimizin bildiği üzere dinin kişisel ve toplumsal anlamda yaşanma yoğunluğunu anlatmaktadır. Dindarlık anlayışı ve algılaşmaları ise, zamanın değişimine paralel değişebilmekte ve süreç içerisinde farklı dindarlık tipolojileri oluşabilmektedir. Biz makalede, bu konuda da tartışma yapmaya çalışacağız. Tüm bu ilişkiler ağı içerisinde dindarlık portrelerinin değişimi, dindarlık algılaşmalarındaki farklılaşmayı ise sekülerleşme bağlamında tartışacağız. Sekülerleşme ise, bireyselleşme ve dünyevileşme çerçevelerinde ele alınacaktır.

1970'li yıllar, genel karakteristleri itibariyle katı ideolojik tutumların insan hayatını belirlediği bir dönemdi. Bu durum zayıf bir bireysellikle kolektifliği de öne çıkarmaktaydı. Nitekim sağcı, solcu ve yakın zamanlarda belirginlik kazanmış İslamcılarının tek tek kendilerini feda edebilecekleri "dava"ları vardı. Fertlerin de gündelik yaşamlarını belirleyen sınır ve çizgileri bulunmaktaydı. Aşk, illegal ve kişisel zevk ve beğenilerin vurgulandığı bir durum her halükarda bir ihanet olarak değerlendirilmekteydi. Doğrusu döviz bulundurmanın ve yabancı mallar almanın yasak olduğu bu dönemde, din, hayat ve dünya da ancak TRT'nin ekranının sınırları içerisinde izlenebilmekteydi. 1968 kuşağı hareketinin etkileriyle Türkiye'de bir komünist devrim olacağı şeklindeki kuvvetli yaygaralar, sağcıları ve İslamcıları anti-komünist bir tavırla dönemin dindarlığı içinde tutmaya yetiyordu. Bu dönemde İslamî cemaatlerin referansları olabilecek birçok kitabın komünizme karşıt yazılması oldukça ilginçtir.

1980'li yıllardaki gelişmeler bireyselleşme ve sekülerleşmeyi bugünkü sürece gelinceye kadar hızlandırmıştır. Dış dünya ile temasın hızlanması, yabancı malların Türkiye'ye hızlı girişi, 1980'li yılların sonuna doğru özel kanalların serbest bırakılması ve yurt dışına giriş çıkışlar ciddi bir değişmeyi de beraberinde getirmiştir. Değişimin çok geniş bir kesimi kapsayacak muhafazakar sınırlar içinde yapılması, zaman zaman kimi rezervler ortaya çıkarsa da önemli bir muhalefetle karşılaşmamıştır. Böylece Türkiye'de insanlar kişisel yaşamı, bireyselliği giderek içselleştirmiştir. 1997'den sonra ise yaşamının temel iddialarından birçoklarını da terketmiştir.

Biz bundan sonra Türkiye'de sekülerleşme, bireyselleşme ve dindarlık ilişkilerindeki değişimin boyutlarına dair enstanteneler sunacak ve tartmaya çalışacağız.

“Bin Lokma Bin Hırka”

1990'lı yılların sonuna doğru bir dergide zamanın MÜSİAD başkanı ile yapılmış bir röportaj yayımlandı. Röportajın başlığı, “Bin Lokma Bin Hırka” idi. Bu başlığa MÜSİAD başkanının kortta şortuyla tenis oynarken çekilen bir resmi eşlik ediyordu. Öncelikle tasavvufun temel söylemlerinden biri olan “bir lokma bir hırka” söylemi, burada yeni duruma göre yeniden tanım bulmaktaydı. Diğer yandan, statülü alanlara ait bir spor olarak sembolleşmiş tenisin buna eşlik etmesi, zihinsel ve pratik anlamda değişimin boyutlarını göstermesi açısından önemlidir.

Şüphesiz fakirlik dinin istediği bir şey değildir. Hatta tam tersine Hz. Peygamber'in (s.a.v); “Fakirlik az daha küfür olayazdı.” ifadesinde de anlaşılacağı üzere yol açabileceği olumsuzluklara dikkat çekilen bir olgudur. Fakat birçok dinde olduğu gibi İslam dini de refahın artmasıyla beraber insanların yaşam tarzlarında meydana gelebilecek sapmalara dikkat çekmiştir. Kaur'an-ı Kerim'de “karye” kelimesinin geçtiği birçok âyette bu durum görülebilir. Bu sebeple İslam'da âhiretten gafil olma ve dünyaya tamah karşısında bilhassa tasavvufi versiyonun bir formülasyonu haline gelen “bir lokma bir hırka” yüzyıllar boyunca bir hatırlatma olagelmıştır. Şüphesiz helalinden para kazanmak, zengin olmak yadırganacak bir davranış değildir, hatta tam tersine önemlidir. Fakat biz daha çok “bin lokma bin hırka” gibi eski formülasyonun değişimini özeldir bir zihniyet dönüşümünün yansması olarak görüyoruz. Çünkü geleneksel

anlayışta maddî refah düzeyi yüksek kişiler bile, farklı dünyevî ayartmalara karşı “bir lokma bir hırka” gibi formülasyonları kendileri için bir hatırlatma ve uyarı olarak görmüşler ve tarih boyunca formülasyonlar üzerinde oynamamışlardır.

Formülasyonlarla oynama, daha çok kazanılan yeni durumları meşrulaştırma gibi fonksiyonellik kazanmaktadır. Nitekim lüks malların tüketimi, lüks hayatlar ve israf “Müslümanlar her şeyin en iyisine layıktır.” söylemiyle meşrulaştırılmaya ve rasyonelleştirilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla yaşanan hayatın “ahlakîlik” bağlamında kalitesi sorgulanmadan, ilişkilerin durumu gözden geçirilmeden salt maddî seviyeye odaklanmış hayatlar, dünyevîliğin giderek baskın bir karakter halini aldığı belki daha iyi anlatılmaktadır. Bunun sonucu olarak, dinî görünüşler artmış olsa da dindarlıkların içinin boşalması söz konusudur. Nitekim teknolojinin getirilerinden biri olarak ezan okuyan saatler, zikiratik gibi âletler piyasaya çıkmışlardır. Ancak sayısal zikri, gündelik hayatta Allah'ı (cc) hatırlamaya doğru dönüşürmeyen insanların sayısı da bir o kadar artmaktadır.

Dolayısıyla yaşanan hayatın “ahlakîlik” bağlamında kalitesi sorgulanmadan, ilişkilerin durumu gözden geçirilmeden salt maddî seviyeye odaklanmış hayatlar, dünyevîliğin giderek baskın bir karakter halini aldığı belki daha iyi anlatılmaktadır.

“Konserde Oynayan Başörtülü Kızlar”

Konserler modern zamanların ilahî bir vecdle icra edilen en önemli ritüellerinden biri haline gelmiştir. Elvis Presley, Madonna, Tina Turner gibi dünyaca ünlü yıldızlar kimi zaman ilah ve ilahe diye anılmaktadır. Hatta bazı yıldızların mezarı, evliya gibi ziyaretlere konu olmaktadır. Batı'da büyük ses getiren bu tür konserlerin benzeri ülkemizde de gerek yerli gerekse yabancı sanatçılar eşliğinde icra edilmektedir. Aslında bir taklidin eseri olan bu durum, sekülerleşme sürecine paralel olarak gençlikte oluşan yeni boşlukları da doldurmaya taliptir.

Bu konserlerde son on yıldan bu yana gözlenen ve üzerinde tartışılan bir fenomen ortaya çıktı; konser-

de oynayan ve göbek atan başörtülü kızlar. Aslında bir dünya görüşünün ve yaşam tarzının sembolü olan başörtüsü ile bu tür görüntü ve manzaralar arasındaki paradoksal durum, doğrusu her çevreden insan tarafından eleştiri konusu yapılmıştır. Burada birkaç anahtar kavram etrafında kısa bir tartışma yapmak gerekmektedir. Öncelikle başörtüsünün her mekanda bulunabileceği, bulunması gerektiği konusunda özellikle son on yılda ciddi bir dönüşüm yaşanmıştır. “Bizim de yaşamaya hakkımız var.” gibi söylemler üzerinden yaşam tarzında çelişkili durumlar ortaya çıkmaktadır. Geçen sene Feshane’de gerçekleşen Sami Yusuf konserinde oynayan bandajlı, başörtülü kızlar bunun en yakın örnekleri oldular. İşte göbeği açık başörtülü, mini etekli başörtülü, göbek atan başörtülü kızlar böyle bir mentalitenin sonucu olarak ciddi anlamda yaygınlık kazandılar.

Bu tür anlayışların ya da tutumların ilgili olduğu bir boyut da Müslümanların yaşadıkları travmalardır. “Gericilik”le özdeşleştirilen kimi dinî pratikler ve yaşam tarzları karşısında, bazı insanlar gerici olduklarını, çağdaş olduklarını bu türden ritüel ve pratiklerle ispatlama yoluna gitmektedirler. Bunun arkasında, işte biz de çağdaşız, bakın her yere gidebiliyor, her şeyi yapabiliyoruz.” türünden bir tolere mekanizması işliyor gibidir.

Geçen sene Feshane’de gerçekleşen Sami Yusuf konserinde oynayan bandajlı, başörtülü kızlar bunun en yakın örnekleri oldular. İşte göbeği açık başörtülü, mini etekli başörtülü, göbek atan başörtülü kızlar böyle bir mentalitenin sonucu olarak ciddi anlamda yaygınlık kazandılar.

Diğer yandan, giderek dünyevîleşmenin insan hayatının derinliklerine doğru işlediğini görmekteyiz. Dünyevîleşme, âhiret hayatı ve hesabını flulaştırarak kişiyi dünyevî haz ve yaşamın içine hapsedmektedir. Böyle bir anlayışın sonucu ise, hayata katılırken ahlakî ilkelerin aşınmasıdır. İnsanın İslam açısından en önemli niteliği, ahlakî değerlere uyması ve değer üretmesidir. Maalesef yaşanan hayat içerisinde mevcut ilişkiler ve yapılagelen şeyler bir ahlak süzgecinde geçirilmeden icra edilmekte, büyük çoğunluğun bunları yapması meşruiyet için yeterli görülmekte-

dir. Dolayısıyla tüm bu ilişkiler ağı içerisinde, kendimize özel bir tarz yaratmamız söz konusu olmadığı gibi, neye niçin “evet” ya da “hayır” dendiğinin de bir ölçüsü kalmamaktadır. Ahiret inancı, âmentünün esasları içinde sayılmakla birlikte, dünya hayatına tesirinin gittikçe zayıfladığı gözlemlenen bir husus olmaktadır.

“Marka Takıntısı”

“Akan suda abdest alırken bile suyu israf etmemek gerekir.” formülasyonunun belirlediği bir geleneğin sahibiyiz. Ancak gelinen noktada, belirli markalardan mallara sahip olmak için büyük paralar harcayan, ya da bunu giderek idealleştiren bir duruma doğru dönüşüm geçirmekteyiz. Takım elbise, kravat, başörtüsü, ayakkabıya kadar marka tercihleri ve yönelimleri, artık ihtiyaç sınırlarının çok ötesinde sınıfsal bir yaşam tarzının içselleştiriliyor ya da idealleştiriliyor olduğunun göstergeleri gibi okunabilir. Şüphesiz bu, kaliteli mal seçiminden farklı bir durumu ifade etmektedir. İnsanların tatil yeri tercihlerinden giyim ve giyeceklere kadar markanın bir takıntı haline gelmesi, İslam’ın temel ruhu, geleneği ve Müslümanların dindarlık ve dünyevîleşmesi konusunda oldukça negatif mesajlar vermektedir. Müslümanların “İslam iyi bir dindir.” gibi ideallaştırılmış mesajlarının ötesinde, yapıp ettikleri ile İslam’ın dünyaya somut önerilerini iletmesi gerekmektedir. Müslüman olsun ya da olmasın dünyadaki birçok insanın temel ihtiyaçlarını bile karşılayamadığı bir durumda, Müslümanların insanlığın vicdanı olmaları bir zorunluluktur. Irak, Afganistan, Filistin, Afrika’nın birçok ülkesi bu durumları bütün açıklığıyla yaşamaktadırlar.

Markanın bir takıntı haline getirilerek, sınıfsal bir yaşam tarzının Müslümanların hayatlarına ekleniyor oluşu, hırs ve tüketimi körüklediği gibi, kanaat ve paylaşmayı da gündelik yaşamdan ve kullanılan dilden uzaklaştırmaktadır. Fakat asıl tahribatın zihinlerdeki dönüşüm olduğunu özenle belirtmeliyiz.

“Başarının Dünyevîleşen Anlamı”

Çağımızda başarı giderek dünyevîleşen bir içeriğe sahip kavram haline gelmiş bulunmaktadır. Bunu gerek iş dünyasındaki bazı anlayışlar, gerekse sınavların özgül ağırlığını aşan anlamı, gerekse NLP kurslarına yoğun ilgi gibi konular üzerinden takip etmek

mümkündür. Bugün insanların zihin dünyasında başarılı olmanın anlamı, çok para kazanmak ve maddî olarak büyümekle eş anlamlı olarak anlaşılmakta ve anlatılmaktadır. Bu sebepten olsa gerek, NLP kurslarında örnek verilen insanlar da bu türdendir. Gerek bu kurslarda gerekse genel başarı anlayışında âhîretle kurulan herhangi bir bağ söz konusu değildir ya da çok zayıftır.

Toplumumuzun ve dindarlığın giderek dünyevîleşmesi alt, orta ve üst düzeyde “dindar kapitalizmler”i ortaya çıkarmıştır. Ahlâkî ilkeler giderek zayıflarken, çeşitli ibadet ve ritüellerle kendisini ve dindarlığını tatmin eden, hatta geceleyin teheccüt namazına bile kalkan; ancak gündelik olaylar, dünya gündemi ve stratejilerden habersiz, dindarlığın zahîrî boyutuyla görünür olan bu insanların zihinsel kırılmaları da hızlanmaktadır. Bu bağlamda, namaz, oruç, hac, başörtüsünden -şüphesiz bu ibadetler çok önemlidir- bir veya birkaçı içerisine sıkıştırılan, ancak ahlak ve kalitenin sorgulanmadığı dindarlık çizgisi gelişmektedir.

Bugün ülkemizde OKS ve ÖSS gibi sınavlar, insanlar için yaşamsal öneme sahip olarak görülmektedir. Şüphesiz üst statülü alanlara mobilize olabilmenin en önemli enstrümanlarından biri olarak eğitim ve özelde formel eğitim bu sınavları önemli kılmaktadır. Ailede ve formel düzeyde verilen din eğitimi, bunların gölgesinde kalırken, ailelerin yönelimleri ve tutumları bu sınavları hayatın üstüne çıkarmaktadır. Başarı için gösterilen çabalara dair gazete ve televizyonlara yansıyan beyanlara bakacak olursak, bir yıl boyunca misafir kabul etmeyen, sosyal yaşamları iptal olan, psikolojisi bozulan aile ve çocuklar, topluma ileride ortaya çıkacak yeni sorunlar olarak ağır bir maliyetle döneceklerdir. Tüm bunları bir kenara bıraksak bile, başarının dönüştürme anlamı, dünyevîleşme ve yaşanan zihin kırılmalarını ne yapacağız?

Açıkça belirtmek gerekir ki, çok farklı dindarlık düzeylerindeki insanlar bile bu cenderenin içinde yularlanmaktadır. Zira dışarıdan bir başarı tanımı yapılmakta; bu ise hiç düşünülmeden kabullenilmektedir. Eğitimde ve hayatta her şeyin iyi bir meslek sahibi olmaya ve para kazanmaya odaklandığı bir durumda, âhîret ve uhrevî başarı ise ihmal edilen bir unsur olmaya devam etmektedir. Şüphesiz iyi bir meslek sahibi olmak ve rızkını kazanmak önemli ve

gereklidir. Ancak bunlar hayatın amacı haline geldiğinde, arkaplanda hayat da dünyadan ibaret kalmaktadır. Halbuki Allah Kur’an-ı Kerim’de bir çok yerde “İşte gerçek kurtuluş budur.” ya da “İşte başarı budur.” derken dünya ve âhîret dengesine önemle vurgu yapmaktadır.

“Postmodernleşen Dünyada Buharlaştıran Sınırlar”

Makalemizde zikrettiğimiz iki paradoksal noktayı hatırlatalım. Birincisi, 1980 öncesinde ferdî ve toplumsal yaşamda ahlâkî anlamda kırmızı çizgiler vardı. İkincisi ise dindarlar ile dinî sembollerin her yerde olabileceklerini gösterme azmi ve hırsı. Bu iki fenomeni birleştirdiğimiz zaman, 1980 sonrasında git-tikçe hızlanan postmodern süreçte ahlâkî sınırların

Başarı için gösterilen çabalara dair gazete ve televizyonlara yansıyan beyanlara bakacak olursak, bir yıl boyunca misafir kabul etmeyen, sosyal yaşamları iptal olan, psikolojisi bozulan aile ve çocuklar, topluma ileride ortaya çıkacak yeni sorunlar olarak ağır bir maliyetle döneceklerdir. Tüm bunları bir kenara bıraksak bile, başarının dönüştürme anlamı, dünyevîleşme ve yaşanan zihin kırılmalarını ne yapacağız?

buharlaştırmaya başlaması ortaya çıkmaktadır. Burada özelde dindarlığın paradoksal bir ilişkiler ağı içerisinde yeniden inşası söz konusudur. Ashında aynı yok edici süreç, birçok düşünce, ideoloji ve dindarlıklar için de geçerlidir. Oliver Roy’un Küreselleşen İslam kitabında ayırt ettiği “ateist Müslüman” gibi kategorileri herhalde bundan sonraki süreçte gözlemleyebileceğiz.

Postmodernliğin konumuzla bağlantılı iki önemli boyutuna burada dikkat çekmeliyiz. Bunlardan birisi “hipergerçek”, diğeri ise zamanın birbirinden bağımsız sonsuz “an”lara dönüşmesidir. Hipergerçek, doğru ile yanlış arasındaki sınırların bulanıklaşmasına vurgu yapan bir kavramdır. Dolayısıyla neyin doğru neyin yanlış olduğuna dair bilgiler flulaşmakta, doğru ile yanlış arasındaki çizgiler buharlaşmaktadır. Bunun bir sonucu olarak hayatı, yaşananları kritik edebileceğimiz sahip olunan ahlâkî ilke ve kurallar da buharlaşır, birçok yanlış doğru haline gele-

bilir. Bunu dindarlık konusuna uyguladığımızda, dindarlığa temel olabilecek ilkelerin flulaşması söz konusu olmaktadır. Zaten postmodernliğin mantığı gereği, herhangi bir metaanlatı, hakikat diye iddia edilemez. Aslına bakılırsa herhangi bir dinin ya da ideolojinin hakikat iddiası olamaz. Yakın zamanlarda “Allah indinde yegâne din İslam’dır.” âyetinin camilerde zikredilip zikredilmeyeceği tartışmasının yapılması da böyle bir mentaliteden beslenmektedir. Diğer yandan, Müslümanların son yıllarda dile getirdikleri “Sadece beyaz ve siyah yoktur, gri alanlar da vardır.” söyleminin muğlak içeriği de, doğru ve yanlışların birbirlerine farklı oranlarda karıştırılması ve doğruya da yanlışa da teğet geçen bir sonucun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Dolayısıyla oldukça eklektik yaşam tarzları ve dindarlıkların ortaya çıkması mümkün hale gelmektedir.

Müslümanların son yıllarda dile getirdikleri “Sadece beyaz ve siyah yoktur, gri alanlar da vardır.” söyleminin muğlak içeriği de, doğru ve yanlışların birbirlerine farklı oranlarda karıştırılması ve doğruya da yanlışa da teğet geçen bir sonucun ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Postmodernlikteki zamanın birbirinden bağımsız “an”lara ayrılması, doğru ile yanlışın birbirine karışmasına lojistik destekte bulunmaktadır. Bunun bir sonucu olarak kişi dün ile bugün arasında ilkeler bazında bir tutarlılık aramaz hale gelir. Çünkü her “an” birbirinden bağımsız ve kopuktur. Aralarında geçiş ve tutarlılık olması gerekmez. Bu bağlamda dindarlıkların içeriğini belirleyen tutarsızlıklar daha anlaşılır olmaktadır. “Doğru” kendisine ulaşmayı ve keşfedilmeyi bekleyen değil, duruma ve konjonktüre göre yeniden inşa edilen bir olgu olarak tanımlanmaktadır. Doğrusu postmodernleşen bir dünyada, doğru ve onun yanlış ile olan sınırlarına dair bulanıklıklar seküler bir anlayıştan kaynaklanmaktadır. Artık her şey hayatın pragmatizmi içinde pratize edilmektedir.

Bundan sonra insanlığı ve özeldede dindarlığı bekleyen en önemli tehlike, insanların hayatlarında doğru ve yanlışlarına ait sınırların kaybolmasıdır. Bu sınırlar

olarak yok olduğunda, ahlâkî bir yaşamın standartları kaybolacağı gibi, son derece pragmatist, bencil, duruma göre şekil alan insanlar ve dindarlıklar ortaya çıkacaktır.

Sonuç Yerine:

Şüphesiz zamanın değişmesine paralel, insan hayatında bazı formel değişimlerin gerçekleşmesi kaçınılmaz bir durumdur. Dolayısıyla salt bazı kıyafetlere bakarak, dindarlığın pozitif ya da negatif yönüne dair kestirimde bulunmak pek sağlıklı olmasa gerektir. Hiç şüphesiz form çok önemlidir. İbadetler birtakım formları içinde barındırırlar. İnsanların kılık kıyafet ve yaşam tarzlarına dair dinin formel olarak düzenlediği birtakım temel ilkeler vardır ve bunlar önemsiz görülemez. Bazen dile getirildiği üzere “Sen benim kalbime bak.” söylemi, formları önemsizleştirici bir işlev görmektedir.

Fakat bugün dindarlığın yaşadığı en önemli handikaplar, içerik boşalması, kalite gibi sorunlardır. Dünyevileşmenin, pratikte dünyaya odaklanmış bir yaşamın getirisi olan bu sorunlar, dindarlıktaki görünürlüklerin artması karşısında bazen farkedilmemekte, bazen de gölgede kalmaktadırlar. Mal, para, mevki gibi “dünyevî” olanla daha fazla tanıştıkça, bu tür sorunlar daha fazla konuşulmaya başlanmıştır. Bir de buna postmodernliğin buharlaştırıcı etkisi eklendiğinde ortaya tam bir vehamet çıkmaktadır. Ben iki şeyin altını çiziceğim; birincisi, ahlâkî bir yaşamı bir düstur olarak benimsemek, ikincisi de bu ahlâkî ilkelere bağlı olarak neyin yapıp neyin yapılmayacağı, nerede durulması gerektiğine dair kırmızı çizgilerin olması. ■

kaynakça:

- Ali Yaşar Sarıbay, Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam, 2. baskı, İst., İletişim Yay., 1995.
- Oliver Roy, Küreselleşen İslam, Çev. Haldun Bayrı, İst., Metis Yay., 2003.
- Mustafa Armağan, “Sekülerizasyon”, Sosyal Bilimler Ansiklopedisi, c. 3, İst., 1990.
- David Jary-Julia Jary, Collins Dictionary of Sociology, 3rd Edition, Glasgow, Collins, 2000.